

Тенденції та перспективи лікувально-оздоровчого туризму у Тернопільській області

Кулагіна А.І., Аріон О.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, kulaginaalina4@gmail.com

Надішла до редакційної колегії 18.02.2022.

Прийнята: 23.02.2022

Анотація. Стаття присвячена аналізу тенденцій та перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму у Тернопільській області.

Зокрема у статті охарактеризована сучасна

ситуація щодо розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Тернопільській області. З метою визначення обізнаності населення щодо можливостей лікувально-оздоровчого туризму в області здійснено опитування (методом анкетування). Застосування методу SWOT-аналізу дозволило стверджувати, що Тернопільська область має достатньо ресурсів та можливостей для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, проте, не зважаючи на позитивні передумови і зацікавленість потенційних рекреантів, залишається низка проблем, які стримують подальший розвиток галузі. Шляхами подолання їх визначено поширення позитивного іміджу регіону, вдосконалення туристичної інфраструктури, оновлення матеріальної бази санаторно-курортних закладів, а також підвищення кваліфікації зайнятих у даній галузі.

Ключові слова: лікувальний туризм, оздоровчий туризм, Тернопільська область, спа-туризм, санаторно-курортний комплекс, проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

Trends and prospects for the development of health tourism in the Ternopil region

Kulagina A., Arion O.

Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine, kulaginaalina4@gmail.com

Annotation. The article is devoted to the analysis of tendencies and prospects of development of medical and health tourism in Ternopil region. In particular, the article describes the current situation regarding the development of health tourism in the Ternopil region. Information on the recreational potential and natural security of the region is provided. In order to determine the awareness of the population about the possibilities of health tourism in the region, a survey was conducted (by questionnaire). The application of the SWOT-analysis method allowed to state that Ternopil region has sufficient resources and opportunities for the development of health tourism, however, despite the positive conditions and interest of potential vacationers, there are a number of problems hindering further development of the industry. The ways to overcome them are to spread a positive image of the region, improve the tourist infrastructure, update the material base of sanatoriums, as well as improve the skills of those employed in this field. The conducted researches confirm the opinion that health tourism is promising direction of tourism development in the region, which is facilitated by available medical resources and natural conditions, which are similar in their indicators to the leading regional areas of Ukraine with the development of health tourism. The conclusion on the tendencies of development of this type of tourism in Ternopil region is made.

Key words: medical tourism, health tourism, Ternopil region, spa-tourism, sanatorium and resort complex, development problems and prospects of health-improving tourism.

Вступ. Зараз люди все частіше турбуються про своє здоров'я і обирають подорожі, метою яких є лікування, оздоровлення, профілактика захворювань та реабілітація. Саме лікувально-оздоровчий туризм надає можливість підтримувати стан здоров'я в комфортних умовах, поєднуючи оздоровлення з іншими видами рекреаційної діяльності. Тому його розвиток останніми роками є вкрай динамічним як на вітчизняному, так і на міжнародному туристичних ринках.

Лікувально-оздоровчий туризм базується на використанні природних ресурсів: мінеральних вод, лікувальних грязей і кліматичних умов, які завдяки комплексному позитивному впливу сприяють оздоровленню людей і використовуються для профілактики і лікування різноманітних захворювань. Не зважаючи на те, що основним чинником розвитку даного виду туризму на тій чи іншій території є наявність природних лікувальних ресурсів, проте не менш важливим є наявність розвиненої туристичної інфраструктури, застосування новітніх технологій і методик у лікуванні, висока кваліфікація персоналу, доступність цін на послуги, екологічний стан території, а також політична стабільність у країні. Також є фактори, які можуть негативно впливати на розвиток лікувально-оздоровчого туризму: нестача кваліфікованого персоналу, зростання цін, та їх невідповідність якості наданих послуг, незадовільна економічна ситуація, безробіття у регіоні, а також відсутність державної програми розвитку мережі санаторно-курортних закладів. Щодо Тернопільської області, то область має значний природно-ресурсний потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Зокрема, сприятливі кліматичні умови, бальнеологічні, а також водні, лісові та ландшафтні рекреаційні ресурси.

Як показує аналіз пошукових систем і баз даних наукових цитувань, лікувально-оздоровчий туризм (medical and health tourism, spa tourism) є досить популярним напрямом досліджень. Особливе зростання кількості публікацій за даною темою в період 2020-2021 рік (до 143 публікацій у 2021 році, порівняно з 80 у 2019 році, за даними пошукової системи OUCI) свідчить на користь актуальності досліджень цього напрямку туристсько-рекреаційної діяльності. Зокрема, переважна кількість публікацій здійснена в таких галузях знань як Соціальні та поведінкові науки, Управління та адміністрування, а також Природничі науки.

В публікаціях останніх років значною мірою підіймаються питання глобальних змін яких зазнає ринок туризму у зв'язку з пандемією COVID-19. Багато уваги приділяється змінам характеру попиту на лікувальні та оздоровчі послуги, зростанню потреб здорового способу життя. Більш актуальним стає не просто забезпечення відпочинку в закладах санаторно-курортного типу, а перетворення їх на багатофункціональні оздоровчі центри, розраховані на широке коло споживачів (Мехович, 2021). Серед іншого такі курортні центри є привабливими об'єктами для інвестицій. На користь чого, зокрема, свідчить зростання економічної та соціальної цінності бальнеотерапії та курортного туризму (Torres-Pruñónosa, 2022; Ahmadov, 2020; Махортов, 2021).

З точки зору регіонального аналізу лікувально-оздоровчого туризму в Україні, варто виділити ряд публікацій останніх років щодо Львівської області (Запотоцький, 2018; Ковальчук, 2021), Волинської (Пасічник, 2021), а також курорту Трускавець (Теодорович, 2021).

Щодо Тернопільської області, то дана проблема в останні роки досліджувалась В.І. Охотою через призму інвестиційно-інноваційного потенціалу (Охота, 2016), М.Р. Питуляк та М.В.Питуляком (М.Р.Питуляк, М.В.Питуляк, 2019), частково була висвітлена в роботах О.В. Ривака (Ривак, 2012), В. Радзівеського (Радзівеський, 1984), К.Б. Ямпольської (2017), де в цілому аналізується туристичний потенціал області і окреслюються тенденції та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму у Тернопільській області.

Значний внесок в дане питання зробили А.В.Кузишин та І.Б.Галицька, в публікаціях яких представлені умови та риси оздоровчо-лікувального туризму в межах Тернопільської області

(Кузишин, Галицька, 2019), а також питання територіальної організації оздоровчо-відпочинкового туризму (Кузишин, Галицька, 2019).

Об'єктом дослідження в даному випадку є територія Тернопільської області. Метою статті є дослідження актуальності розвитку лікувально-оздоровчого туризму як складової туристичної галузі Тернопільської області.

Матеріали і методи досліджень. Дослідження ґрунтується на використанні загальнонаукових та спеціальних методів: аналізу та синтезу інформації, методу порівняння, узагальнення та систематизації. Матеріалами для дослідження стали відкриті інформаційні джерела, наукові публікації по території дослідження та матеріали власних спостережень. Так, для визначення обізнаності потенційних рекреантів щодо можливостей лікувально-оздоровчого туризму в області здійснено опитування методом анкетування; для оцінки сучасного стану та визначення перспектив даного напрямку туристичної діяльності використаний метод SWOT-аналізу.

Дослідження питань лікувально-оздоровчого туризму є об'єктом уваги ряду вітчизняних науковців. Так, теоретико-методологічною основою дослідження стали роботи О.О. Бейдика, Л.С. Гриніва, І.П. Гаврилишина, М.П. Мальської, Л.Г. Агафонова, О.О. Любіцевої, В.Ф. Кифяка. У своїх працях ці автори розглядають як і розвиток санаторно-курортної галузі в цілому, так і досліджують окремі аспекти функціонування туристсько-рекреаційних комплексів.

Серед іншого, у працях цих авторів знайшли відображення різні підходи до формування поняття «лікувально-оздоровчий туризм». Зокрема, В.Ф. Кифяк визначає поняття «лікувально-оздоровчий туризм», як таке, що передбачає досягнення наступних цілей: відпочинок, рекреація, лікування, оздоровлення. (Кифяк, 2003). За О.О. Бережною, лікувально-оздоровчий туризм є організацією стаціонарного/амбулаторного розміщення туристів з метою поєднання послуг з лікування певного захворювання та відпочинку (Бережна, 2003). А М.П. Мальська наголошує на тому, що основною метою є зміцнення здоров'я під час перебування у оздоровчих закладах (Мальська, 2008). Багато інших науковців трактують лікувально-оздоровчий туризм як складову медичного туризму.

Доцільно звернути увагу на підхід, який запропонований Всесвітньою туристичною організацією. Відповідно нього, лікувально-оздоровчий туризм в якості основної мотивації розглядає медичні та оздоровчі заходи, які повинні підвищити спроможність особистості задовольнити свої потреби в фізичному та духовному здоров'ї (Ellis Susie, 2011).

Варто звернути увагу, що в закордонних джерелах як правило розрізняють лікувальний (медичний) туризм та оздоровчий. Загальноприйнятими вважаються визначення, які були прийняті Генеральною Асамблеєю ЮНВТО у 2017 році.

Оздоровчий туризм (wellness tourism) – це вид туристичної діяльності, основною метою якого є поліпшення і збалансування всіх основних сфер життя людини, включаючи фізичний, психічний, емоційний, професійний, інтелектуальний і духовний стан. (Exploring Health Tourism Executive Summary, 2017).

Медичний туризм (health tourism) – це вид туристичної діяльності, який передбачає використання медичної допомоги на основі доказової інформації, лікувальні ресурси та послуги. Це може включати діагностику, лікування, профілактику та реабілітацію (Exploring Health Tourism Executive Summary, 2017).

В той же час аналіз публікацій останніх років показує, що у висвітленні проблематики лікувально-оздоровчого туризму автори не обмежуються наведеними термінами. Зокрема, зустрічається термін spa tourism, що за змістом цілком відповідає вище наведеному поняттю wellness tourism. А в публікаціях, присвячених подорожам з метою отримання медичної допомоги в закладах системи охорони здоров'я різних країн, частіше використовується термін medical tourism.

Щодо ж до даного дослідження, то воно ґрунтується на тлумаченні лікувально-оздоровчого туризму як подорожі на визначений термін з ціллю отримати визначений набір

послуг, які поєднують лікування, оздоровлення та відпочинок, на базі санаторно-курортних закладів.

Результати та їх аналіз. Тернопільська область має достатньо ресурсів та можливостей для розвитку лікувально-оздоровчого туризму. На її території присутні джерела мінеральних вод, родовища лікувальних грязей, лісові ресурси та сприятливий клімат, наявна також і матеріально-інфраструктурна база (табл.1).

Таблиця 1. Санаторно-курортні заклади Тернопільщини (складено автором за відкритими джерелами)

Назва	Розташування	Спеціалізація
1. Санаторій «Барвінок»	Зборівський район, село Мшанець	Діагностика та комплексне та хірургічне лікування зору.
2. Санаторій «Медобори»	Теребовлянський район, село Конопківка	Серцево-судинні захворювання, хвороби опорно-рухового апарату, захворювання периферичної та центральної нервової системи, захворювання шлунково-кишкового тракту, печінки, гінекологічні захворювання запального характеру, захворювання шкіри.
3. Микулинецька фізіотерапевтична лікарня	Теребовлянський район, смт. Микулинці.	Основою лікування є використання сірководневих вод та торфових грязей
4. Гусятинська водолікарня	Смт. Гусятин	Лікування на базі родовища мінеральних вод «Новозбручанське».
5. Більче-Золотецька обласна лікарня фізіотерапії та реабілітації	Борщівський район, село Більче-Золоте	Забезпечує надання висококваліфікованої медичної допомоги, проведення комплексного реабілітаційного та відновного лікування.
6. Заліщицький обласний дитячий санаторій	Смт. Заліщики	Оздоровлення та реабілітація дітей з легеневиими, серцево-судинними захворюваннями та ін.

Варто зазначити, що вже досить довго зберігається тенденція до скорочення кількості лікувально-оздоровчих закладів в Україні, насамперед тих, що належали до системи санаторно-курортного лікування УРСР.

Така ситуація склалася і у Тернопільській області. На жаль, в останні роки була припинена діяльність саме тих закладів, які раніше були найбільшими центрами надання комплексу послуг лікування та оздоровлення. Наприклад, санаторій «Збруч», який спеціалізувався на захворюваннях органів травлення, нирок, урологічних захворюваннях, захворюваннях шкіри тощо. В даному закладі використовували широкий спектр методів лікування, що базуються на використанні курортологічних ресурсів: кліматотерапію, кінезотерапію, гідротерапію, бальнеотерапію, пелоїдотерапію та ін. А також, Бережанський обласний комунальний дитячий гастроентерологічний санаторій «Золота Липа» - заклад ще не ліквідований, але перебуває в стані припинення. Санаторій працював цілорічно, особливу увагу тут приділяли кліматотерапії, геліотерапії, аеротерапії та дієтичному харчуванню. Діяльність призупинена також і Кременецького обласного комунального дитячого психоневрологічного санаторію, який спеціалізувався на неврозах, невротичній реакції, невротичних станах, заїканні різних ступенів складності, голоневрозах та ін.

З метою визначення зацікавленості жителів України лікувально-оздоровчим туризмом та дослідження поінформованості туристів щодо туризму цього спрямування в Тернопільській області було проведено анонімне опитування з використанням методу анкетування.

Анкета, складена в електронному форматі, була розміщена у соціальних мережах (зокрема, Facebook та Instagram), а також поширена серед знайомих.

Респонденти – фізичні особи. Вік та вид занять респондентів не обмежувались. Анкета складалася з 20 питань. Більшість питань були закритими, проте деякі передбачали можливість додати свій варіант, щоб розширити межі відповідей. Опитування проводилося протягом п'яти

тижнів березня-квітня 2021 року. Загалом було опитано 126 респондентів. За статеві-віковою структурою більшість респондентів склали особи у віці від 18 до 25 років (31%) та у віці від 44 до 60 років (29,4%); 54,6% респондентів – жінки, 42,5% - чоловіки. Майже 60% опитаних мають вищу освіту, тоді як 32,5% мають неповну вищу освіта та лише 9,5% - середню. Щодо роду зайнятості респондентів, то більшість є держслужбовцями (20,5%), студентами (18%) та працівниками середньої ланки управління (18,9%), вагома також частка і пенсіонерів – 13%.

Результати опитування. За результатами виявлено, що більшість респондентів вважає, що Тернопільська область має розвинену мережу санаторно-курортних установ (рис. 1.)

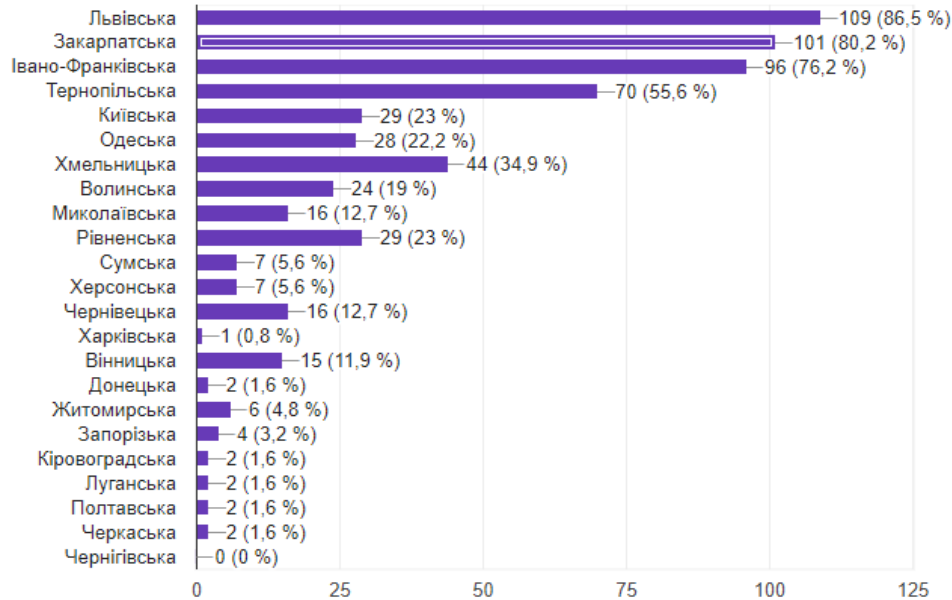

Рис. 1. Рейтинг областей за ступенем розвитку мережі санаторно-курортних закладів України (складено автором за результатами опитування)

На запитання «Які з областей мають достатньо ресурсів для розвитку лікувального туризму» відповіді були досить позитивні: 81,3% вважають, що таких ресурсів достатньо (рис.2).

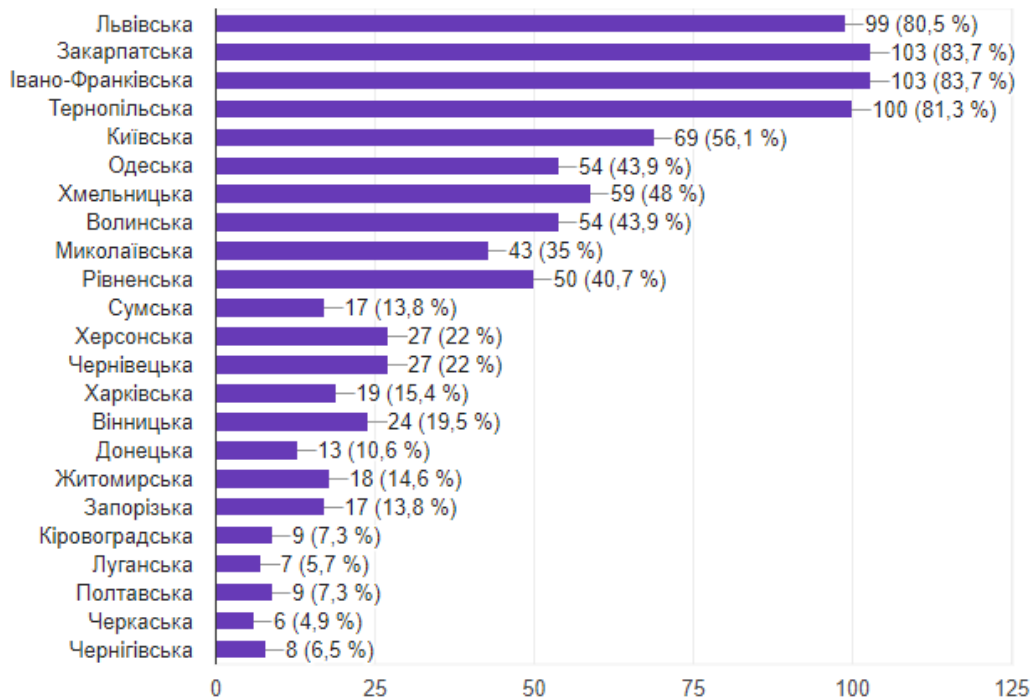

Рис. 2. Рейтинг областей за забезпеченістю ресурсами лікувально-оздоровчого туризму (складено автором за результатами опитування)

Тож можна зробити висновок, що більшість людей оцінюють область як перспективну для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, проте зараз потенціал використовується недостатньо.

На відкрите питання «Що вам відомо про лікувально-оздоровчий туризм?», близько 50% відповідей респондентів було «Не знаю», «Не цікавився цим питанням», «Невідомо нічого», з чого можна зрозуміти, що поінформованість респондентів щодо цього питання невисока. Проте, поміж відповідей були й досить цікаві, зокрема: «Вважаю, що ця область має всі передумови для розвитку даного виду туризму, проте аграрна спеціалізація області стримує розвиток туризму» або «Був у санаторії «Барвінок», відчуття наче повернувся в СРСР», що також характеризує розвиток даного виду туризму в області.

В подальшому з'ясовано, що серед опитаних лише 36,5% відвідували санаторно-курортні заклади області. Наступне питання дозволило виявити найбільш популярні санаторії Тернопільщини (рис.4):

Якщо так, то які з санаторіїв/курортів області Ви відвідували?

53 ответа

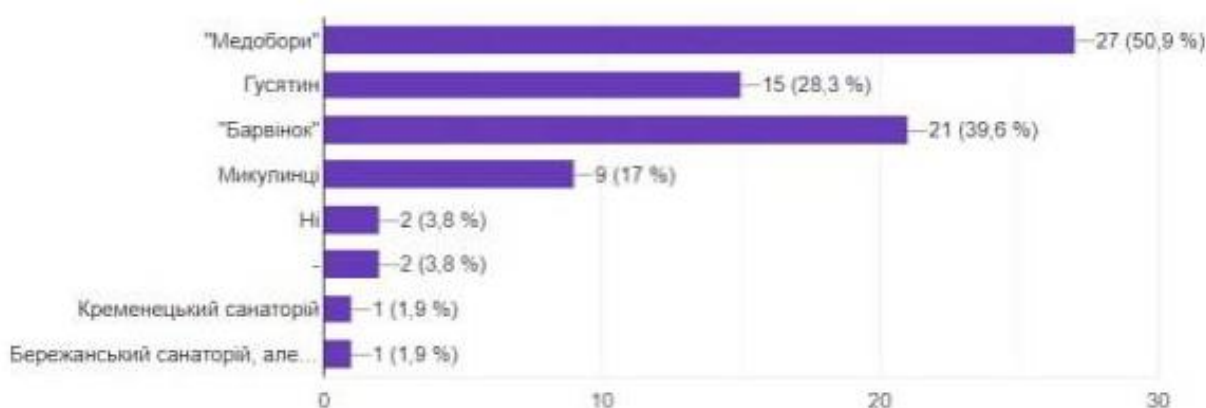

Рис.4. Найбільш популярні санаторії Тернопільщини (складено автором за результатами опитування)

Важливо також зазначити, що переважна більшість респондентів, які бували у санаторіях залишилися задоволені (рис.5.)

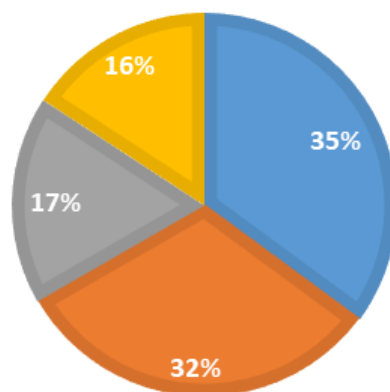
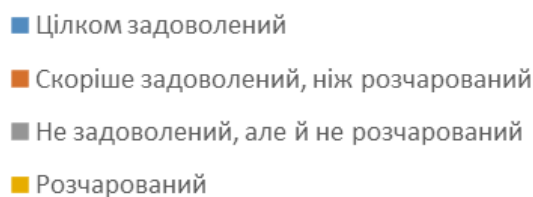

Рис. 5. Враження від відвідування санаторіїв Тернопільщини (складено автором за результатами опитування)

Що ж до розподілу вподобань за віком, опитування дозволило з'ясувати, що молодь більш позитивно оцінює перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму, в той час як люди старшого віку схильні звертати увагу на проблемні сторони питання.

Так, з тих хто відповів, що область має достатньо ресурсів для розвитку – 74% респонденти у віці від 18 до 25 років. Цікавим результатом стало те, що люди старшого віку менш прискіпливі до питань побуту і схильні більш позитивно оцінювати своє перебування у санаторії: майже 80% тих, хто відповів, що задоволений відвідуванням санаторіїв були особи від 44 до 75 років, тоді як молодь звернула увагу на те, що заклади потребують ремонту, і зазначили, що залишилися не задоволеними, але й не розчарованими або ж повністю розчарованими.

Тож, опитування підтверджує думку, що лікувально-оздоровчий туризм є перспективним напрямом розвитку туризму в області, і дозволило визначити ряд проблем, що стоять на заваді розвитку даного напрямку. Це, насамперед, незадовільний загальний стан санаторно-курортних закладів, відсутність ремонту; низький рівень інформаційної доступності.

Зокрема, деякі респонденти звертають увагу на те, що відсутня будь-яка реклама закладів, тому значна частина опитаних навіть не знали, що подібні заклади існують. Це стосується навіть тих осіб, які проживають у Тернопільській області.

Для дослідження стану і перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму Тернопільщини було здійснено SWOT-аналіз, де враховані результати опитування жителів України (табл. 2.).

Таблиця 2. Карта SWOT-аналізу лікувально-оздоровчого туризму у Тернопільській області (виконано автором)

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • Вигідне суспільно-географічне положення; • Багатий природно-ресурсний потенціал (лікувальні мінеральні води, спелеоресурси, наявність лікувальних грязей, ландшафтні ресурси); • Більшість територій має низький рівень екологічного навантаження; • Наявність мережі санаторіїв, баз відпочинку; • Розвинена транспортна мережа, висока щільність транспортних мереж; • Наявність регіональних програм розвитку туризму. 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостатній рівень розвитку курортної та відпочинкової інфраструктури; • Незадовільний стан матеріально-технічної бази; • Незадовільний стан місцевих доріг до санаторно-курортних закладів; • Недостатнє туристично-інформаційне забезпечення туристів; • Невідповідність якості лікувально-оздоровчих послуг міжнародним стандартам; • Недостатній рівень кваліфікації працівників туристичної сфери.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • Проведення рекламно-інформаційної роботи; • Запровадження новітніх технологій курортного обслуговування, бальнеологічного лікування; • Вихід туристичного і рекреаційного бізнесу на міжнародний рівень; • Розвиток туристичної інфраструктури; • Визначити туризм як одну з пріоритетних галузей економіки регіону; • Запровадження виставок, ярмарок, які б популяризували лікувально-оздоровчий туризм у області. 	<ul style="list-style-type: none"> • Відтік кваліфікованих кадрів з підприємств санаторно-курортного комплексу регіону; • Конкуренція з сусіднім курортним регіоном, де якість послуг вища; • Потенційні відвідувачі санаторно-курортних закладів можуть надати перевагу сусіднім регіонам; • Недооцінка значення лікувально-оздоровчого туризму для розвитку області; • Загальна відсутність сприятливого інвестиційного клімату в Україні; • Втрати клієнтів через зміни в потребах потенційних споживачів курортних послуг.

Проведений аналіз дозволив виявити ключові фактори, які сприяють розвитку лікувально-оздоровчого туризму Тернопільщини, та певні недоліки, які стоять на заваді розвитку туристичної діяльності в регіоні.

Визначені загрози та недоліки можуть бути усунені за допомогою дієвої політики органів місцевого самоуправління у взаємодії із суб'єктами підприємницької діяльності.

Висновки. Лікувально-оздоровчий туризм – один з найперспективніших видів туризму в Україні. Тернопільська область має значні ресурси для розвитку цього виду туризму: джерела мінеральних вод, родовища лікувальних грязей, лісові ресурси та сприятливий клімат. Проте, проведене опитування та SWOT-аналіз дозволили виявити найбільш нагальні проблеми, які стримують подальший розвиток оздоровчого туризму в області: складові туристичної інфраструктури знаходяться у неналежному стані, більшість оздоровчих комплексів, які функціонують в області продовжують експлуатацію застарілої матеріально-технічної бази; окрім того, негативно впливає на розвиток туризму в області складна демографічна та економічна ситуація регіону.

Визначені проблеми були окреслені і респондентами під час опитування щодо поінформованості про лікувально-оздоровчий туризм Тернопільщини. Крім того, респондентами зауважено на низький рівень інформаційної доступності санаторно-курортних закладів області, що для значної частини них стало на заваді при виборі напряму відпочинку.

Отже, особливо важливо звернути увагу на наступне:

- формування туристичного образу Тернопільщини на світовому та вітчизняному туристичних ринках;
- підвищення кваліфікації працівників туристичної галузі;
- відновлення та розвиток матеріально-інфраструктурної бази;
- розширення асортименту медичних та лікувально-оздоровчих послуг;
- підвищення рівня обслуговування туристів.

Проведене дослідження показало, що потенціал розвитку лікувально-оздоровчого туризму досить значний, але основою цього повинне стати вдосконалення мережі санаторно-курортних закладів області і найкращі перспективи розвитку даного виду туризму область матиме лише за підтримки державних програм. Це має важливе значення як для оздоровлення населення області та України, так і для розвитку національного ринку туризму в цілому.

Список використаних джерел

- Ahmadov, R., 2020. Assessing the attractiveness and ability of the competitives of medical tourism destinations in Azerbaijan (on the example of Naftalan). *Tourism and Geografy*. Issue 58. Retrieved from <https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.58.25-29>
- Berezhna, O.O., 2003. Stan i problemy rozvytku rekreatsiino-ozdorovchoho kompleksu Ukrainy v period perekhodu do rynkovykh vidnosyn [Status and problems of development of the recreational and health complex of Ukraine in the period of transition to market relations] *Ekonomika Ukrainy*. No.4 (In Ukrainian).
- Ellis, S., 2011. Are Wellness and Medical Tourism Industries two different topic? Retrieved from: <https://www.imtj.com/articles/are-wellness-and-medical-tourism-industries-two-different-topics/>
- Exploring Health Tourism. Executive Summary. Retrieved from <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284420308>
- Kovalchuk, I., Kovalchuk, A., Zapototskyi, S., & Zapototska, V., 2021. Likualno-ozdorovchyi turyzm u Lvivskii oblasti: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku [Medical and health tourism in the Lviv region: current status and prospects] *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii «Heolohiia. Heohrafiia. Ekolohiia»*. No.54 Retrieved from <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2021-54-14> (In Ukrainian).
- Kuzyshyn A., Halytska I., 2019. Orhanizatsiia likualno-ozdorovchoho turyzmu v Ternopilskii oblasti [Organization of medical and health tourism in Ternopil region]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*. Ser. Heohrafiia. No.1 (V.46). Retrieved from <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2019-10-25> (In Ukrainian).
- Kuzyshyn, A., Halytska, I., 2019. Terytorialna orhanizatsiia ozdorovcho- vidpochynkovoho turyzmu v Ternopilskii oblasti [Territorial organization of health and recreation tourism in Ternopil region]

- Naukovyi visnyk KhDU, heohrafiia. No.10 (34). Retrieved from <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2019-10-25> (In Ukrainian).
- Kyfiak, V. F., 2003. Orhanizatsiia rekreatsiinoi diialnosti v Ukraini [Organization of recreational activities in Ukraine]. – Chernivtsi, 2003. (In Ukrainian).
- Makhortov, Yu. V., Hromozdova, L. V., Illiashenko, I. O., Shevchuk, O.V., Medvid, H.S., 2021. Ivent-turyzm yak potentsial pidvyshchennia efektyvnosti roboty rekreatsiinykh i kurortno-ozdorovchykh kompleksiv [Event tourism as a potential to increase the efficiency of recreational and health resorts]. Naukovo-praktychnyi zhurnal problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku. No.27. Retrieved from <https://doi.org/10.33813/2224-1213.27.2021.7> (In Ukrainian)
- Malska M. P., Rutynskiy, M. Y., Pankiv, N. M., 2008. Likuvalno-ozdorovchyi turyzm [Medical and health tourism] – Lviv: Vydav. tsentr LNU im. I. Franka, 2008 (In Ukrainian).
- Mekhovich, A., 2021. Kontseptualna systema suchasnoho ozdorovcho-likuvalnoho turyzmu [Conceptual system of modern medical and health tourism] Mizhnarodnyi universytet biznesu i prava. №5. Retrieved from <https://doi.org/10.20998/2313-8890.2021.05.04> (In Ukrainian)
- Okhota, V.I., 2016. Investytsiino-innovatsiinyi potentsial sanatorno-kurortnoho turyzmu na Ternopilshchyni [Investment and innovation potential of sanatorium and resort tourism in Ternopil region] Innovatsiina ekonomika. No.3-4 (In Ukrainian).
- Pashaeifar, A., Ramezani, M., Amir-Behghadami, M., Janati, A., Alavi Matin, Y., 2021. Developing a Medical Tourism Marketing Model by a Meta-Synthesis Method. Manage Strat Health Syst.; 6 (3) :260-275 Retrieved from <http://mshsj.ssu.ac.ir/article-1-398-en.html>
- Pasichnyk, M., Ilina, O. (2021). Resursni chynnyky rozvytku likuvalno-ozdorovchoho turyzmu Volynskoi oblasti [Resource factors for the development of health tourism in the Volyn region] Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Serii: Turyzm, 4(1). Retrieved from <https://doi.org/10.31866/2616-7603.4.1.2021.235147> (In Ukrainian)
- Pytuliak M., Pytuliak M., 2019. Suchasnyi stan i tendentsii rozvytku likuvalno-ozdorovchoho turyzmu v Ternopilskii oblasti [Current state and trends in the development of health tourism in Ternopil region] Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. Heohrafiia. No.1 (46). Retrieved from <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/14145> (In Ukrainian).
- Radzievskiy V., 1984. Podorozh u pidzemnu kazku [Journey to an underground fairy tale] : putivnyk po karstovykh pecherakh Ternopilshchyny. – Lviv: Kameniar, 1984. Retrieved from https://library.te.ua/library_content/calendar/kalendar05/18_04.htm (In Ukrainian)
- Ryvak O.S., 2012. Stan ta perspektyvy rozvytku turystychno-rekreatsiinoho potentsialu Ternopilshchyny [State and prospects of development of tourist and recreational potential of Ternopil region] Naukovyi visnyk Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy. Vyp.22.7. Retrieved from https://tourlib.net/statti_ukr/ryvak.htm (In Ukrainian)
- Teodorovych L., Lushchik M., 2021. Turystychni brendynh yak zasib realizatsii stratehichnykh tsilei kurortu Truskavets [Tourist branding as a means of realization of strategic goals of Truskavets resort] Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. No.2 (29). Retrieved from [https://doi.org/10.35433/ISSN2410-3748-2021-2\(29\)-7](https://doi.org/10.35433/ISSN2410-3748-2021-2(29)-7) (In Ukrainian).
- Torres-Pruñonosa, J., Raya, J.M., Crespo-Sogas, P., Mur-Gimeno, E., 2022. The economic and social value of spa tourism: The case of balneotherapy in Maresme, Spain. PLoS ONE 17(1): e0262428 Retrieved from <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0262428>
- Yampolska K.B., 2017. Suchasnyi stan ta rozvytok turyzmu u Ternopilskii oblasti [Current state and development of tourism in Ternopil region] Modernization of the economy in the conditions of growing public consciousness: tourism, humanity, partnership, cooperation: materialy II Vse- ukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii – Poltava, 2017. Retrieved from: <http://tourism.puet.edu.ua/files/023-2017.pdf#page=813> (In Ukrainian)
- Zapototskyi, S., Horyn, I., 2018. Suchasni tendentsii rozvytku likuvalno-ozdorovchoho turyzmu na Lvivshchyni [Modern trends in the development of treatment and recreation tourism in Lviv region] Visnyk Kyivskogo nacionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, Geografiya [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Geography], No. 3 (72) Retrieved from <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.72.12> (in Ukrainian, abstr. in English).